בין פריס לירושלים

פרקים בהגות יהודית בת זמננו בצרפת

בעריכת יאיר אורון

ש

הוצאת שוקן
ירושלים ותל־אביב

א

המכון לתכנון מדיניות
ביחסי ישראל והתפוצות

ENTRE PARIS ET JÉRUSALEM

Morceaux choisis de la pensée juive contemporaine en France

Edité par Yaïr Auron

תרגום: אלי בר־נביא

©
Copyright by Schocken Publishing House Ltd., Tel-Aviv
Printed in Israel, 1986 — נדפס בישראל, תשמ״ו
סידור: מונוליין
הדפסה: א.ר.ל.
ISBN 965-19-0197-7

שמואל טריגנו

השאלה היהודית החדשה*

רומא או ציון?

ביקורת הציונות הפוליטית, הנחשבת למודרניות היחידה בהיסטוריה היהודית בת־זמננו, אינה מהווה, מבחינתי, הגנה משתמעת על הגולה. ה"דיאספוריזם" — דהיינו גולה ההופכת את גלותה, גלות שלא נכפתה, אלא נבחרה מרצון, לאידיאולוגיה פוליטית או תיאולוגית — אין בכוחו להוציא את היהדות ממשברה ולשאת את עתיד הציונות והעולם היהודי.

מבחינה היסטורית הגלות אכן הובסה באושוויץ, ואם אומנם היתה הציונות לתנועה היהודית המודרנית היחידה, תבוסת הגולה היא הסיבה לכך. האין נסיונה העיקרי של הגולה מאז אושוויץ... הציונות וישראל? באורח פרדוכסלי היתה הציונות להצדקת הקיום היחידה של הגולה, שכן היא ייצגה את המשך הניסיון של הנורמליזציה[1], היא המהות עצמה של הגולה המודרנית. העובדה כי ניסיון זה שוב לא התרחש בגולה, לא היה בה כדי להטריד את התודעה היהודית, ובלבד שהכל יימשך על־אף הסתירה הפנימית שבציונות הגלותית[2]...

בדומה לרוח־רפאים, המתקיימת אף שאין לה קיום, כאן אך שם, נותרה הגולה "על תְלה" על־אף כשלונה ההיסטורי והמרתה לציונות. כאן מצוי ההסבר לנזילותו ולאי־ממשותו של הקיום הגלותי. הגולה היא כמו אשה מתה הממשיכה לחיות בכוח תעלול תיאורטי. כל חייה מתמקדים בישראל, אחדותה הקהילתית נבנית סביב הציונות, מוסדותיה מתבססים על התמיכה בישראל, אך היא נותרת... גולה. אין הגולה מסוגלת לחיות את חייה אלא דרך ישראל! היא, כשלעצמה, רוּקנה מתוכן[3], ובחירתה באופציה הציונית היא סיבת הסתירה הפנימית שבמצבה וכופה עליה יחס סכיזופרני עם ישראל, שדרכּה, ודרכּה בלבד, היא חיה. להיות בלי להיות ואף על־פי־כן להיות. מצב טרגי באמת (כלומר לא יהודי), אשר בו חייבת הגולה להתכחש להווייתה, לקיומה, לכושר יצירתה, על־מנת לכבוש את הווייתה, את קיומה, את כושר יצירתה... בשעה שאלה אף אינם קיימים בה, אלא במרחק אלפי קילומטרים ממקום מושבה. היחס שאותו מקיימת הגולה עם עצמה, טבוע במשתמע בחותם השלילה העצמית האופיינית לניכור. זהו מצב הרה־תוצאות, שכן קיומה של רוח־רפאים חיוורת וריקה מתוכן מונע ללא תקנה כל התחדשות של החיים; דחליל

---

* Shmuel Trigano, *La Nouvelle Question Juive*, 1979, pp. 39–86 © Editions Gallimard

זה מגרש מעל פניו את הדורות הצעירים של הגולה וגורם לאדישותם של המבוגרים. החלשה זו יוצרת פסיוויות: קשה להעלות על הדעת מה עשויה להיות תגובת הגולה נוכח גל חדש של אנטישמיות[4]! אולם היש פתרון כלשהו? שהרי אין גולה זו מסוגלת, מעצם טבעה, לתפוס את מהותה האמיתית ולפעול על־פי הנחיות תודעתה. המת, אין לו "תודעה"! הגולה אינה יכולה לתפוס כי הציונות, המהווה את "הצדקת חייה", היא למעשה שלילתה וקִצה שלה עצמה: הגולה מתה בעיניה שלה.

הציונות חינוית היום לגולה, רוח החיים היחידה שנותרה לה. אך לדידה, הפכה הציונות למיתוס הפועל מחוץ לרעיון הציוני עצמו, רעיון מופשט ומחשבת־שווא מטרידה, אידיאה נטולת חיים. ציונות זו, שנולדה אחרי 1948, אין לה ולא כלום עם הציונות המקורית. זוהי אידיאולוגיה של ייאוש. היא היתה לאידיאולוגיה של הגלות. ואין זה הפעוט שבפרדוכסים שייחשפו כאן: הציונות הפוליטית היא התיאוריה היחידה של הנצחת הגלות! ציונות חדשה זו, שהיא אמתלה יותר מרעיון, דומה כשתי טיפות מים למה שהפכה הציונות במדינת־ישראל, דהיינו אידיאולוגיה בשירות המדינה ובשירות ענייניו של מֶמסד, המשמשת לו פרגוד והצדקה יחידה לשלטונו. אידיאולוגיה של **המצב הקיים**, כלומר של המשבּר — משבר הנורמליות ומשבר הגולה, שאת פתרונו אפשר למצוא רק בשינוי מהפכני של **מצב קיים** זה. שתי הציונויות הן אחיות תאומות, מעוררות זו את זו ומחזקות האחת את רעותה. מבנה שלטוני אחד קיים בגולה ובישראל, מבנה המקבּל את הגושפנקה שלו משתיהן גם יחד. מֶמסד בעל אינטרסים זהים. יחסה של הגולה אל ישראל הוא יחסן של שתי "ציונויות" אלה: יחס מזויף; ואכן, אין זה יחס של פנים־אל־פנים, יחס קהילתי ועממי, אלא יחס של שני מוסדות (זה של מדינת ישראל וזה של הגולה, היוצרים יחד את הציונות הזאת בעלת חזות חדשה). סיכומו של דבר: יחס בין שני חללים, יחס תיאורטי והזייתי, אך לא נטול סיבות ותוצאות פוליטיות וחברתיות. החיים והעם גורשו מחיק היהדות, שהפכה לרשמית, לטובת ההנצחה והחיזוק של שלטון הבורגנות הגבוהה, הכלכלית או הפיננסית, המאיישת את תפקידי המפתח במוסדות אלה, ושל ההיררכיה המוסדית, הנחשבות כיום ל"עם היהודי" הרשמי. רעיון הנורמליות אינו רעיון פילוסופי מעורפל ו"תמים" מבחינה סוציו־פוליטית. הוא מקפל בתוכו ומחזק מבנה שלטוני מסוים. וכך, התהליכים המתחוללים בעם היהודי ו"מסתוֹרֵי" התודעה היהודית מאז 1948 אינם פרי המקרה או פרי קללה משמים, ויש לזקוף אותם לחובתו של העם היהודי. לכל דבר יש משמעות עמוקה, לכל דבר יש הֶסבּר. יש סיבות, יש אחראים ואין איש חף מפשע. רק אם נשתחרר מן הגישה הפטליסטית, הכופה הכנעה ללא הבנה, נוכל להתמודד עם המציאות. פרובלמטיקה זו, שאותה אנסה להבהיר כאן, תאפשר לנו לתפוס הרבה מאוד דברים...

הציונות שלאחר 1948, אין פירושה אפוא בהכרח... ציונות. אי לזאת, כאשר הדיאספוריסטים החדשים, שצצו שוב באחרונה, רואים ב"כשלונה" של ציונות זו את

הוכחת אמיתם, אין זה אלא שקר! שהרי אין מדובר עוד בציונות בתור "שיבת־ציון", כי אם באידיאולוגיה של שלטון. בייחוד שוכחים הם, כי הוויתור על הציונות, דווקא כשמדובר בזיוף, אינו אפשרי, שכן משמעותו של ויתור מעין זה היא חשיפה מפחידה של אותה גווייה החבויה זה ארבעים שנה — הגולה. במקרה זה היתה הגולה מתמוטטת ומתפוררת. ביום־הכיפורים 1973 הִבחינה התודעה היהודית במיתה זו שבחיים: אם אושוויץ נוסף מתחולל בנורמליזציה — ואומנם מה שהורגש במלחמת יום־הכיפורים הוא אושוויץ ממשמש ובא — הרי אין היהדות חיה ואין היא מסוגלת לחיות; או אז, בפני תודעה זו המושלכת ארבעים שנה אחורנית, נחשפות בדייעבד ארבעים שנות אשליה, בריחה וקלות־דעת... חזיון־התעתועים של הקיום היהודי המודרני.

מה שנכשל היום אפוא הוא ציונות־דמי זו. מה ששרוי במשבר הוא האשליה וההזיה הגלותית, ולא הרעיון עצמו של שיבת ציון.

אף־על־פי־כן, קיימת במשבר בן זמננו תופעה חשובה מהתמוטטותה של ציונות מדומה זו, של מבנה־על אידיאולוגי זה שלאחר 1948. כותבתי לכשלונה של הציונות כאידיאולוגיה, כממשיכת הנורמליזציה היהודית (האמנציפציה) עוד לפני 1948, וזאת כבר בימיו של הרצל, מיד עם ניסוחה[5].

במהותה, הציונות הפוליטית היא נורמליזטורית, ובאורח יעיל יותר ומעמיק יותר מן הדיאספוריזם, שכן הציונות מייסדת את המדינה — הקובעת והמגדירה את הנורמה — ולכן היא המהווה גם כלי לביצוע הנורמליזציה וגם תוצאתה. "להיות ככל האחרים" — כלומר, בלשוני: להיות כאלה הדוחים את האחרוּת[6] — פירוש הדבר (ובפרט בעידן הלאומיות) להקים מדינה[7], לייסד את המוסד המבטל את השוני, המונה, המקטלג, המזהה, הכופה את מרותו, המנתק את הרב־שיח הקהילתי בהפכו את עצמו למתווך בין בני־האדם: בהעמידו את האדם בפני החלל הריק ובפני הקהילה התיאורטית שאותה הוא מייצג — בפני הלא־כלום[8]... את כל אלה לא היה הדיאספוריזם יכול לבצע — לא עמדו לרשותו האמצעים לכך, שכן היה נטול בסיס טריטוריאלי אפשרי. כיוון שכך, נוכחים אנו לדעת עד כמה חסר אחריות היה הדיאספוריזם הנורמליזטורי (האמנציפציה), אשר ביקש "לנַרמל" את היהודים, להפוך אותם דומים לאחרים, בשעה שאחרים אלה היו שרויים בעידן המיסטיקה של המדינה, הלאומניות וה"קיסרויות בנות אלף השנים", בעוד שהגולה לא היתה מסוגלת לחקותם. התאבדות קיבוצית בשם חלום שלא היה בו ממש. לדידם של הנורמליזטורים הגלותיים היה לקח אושוויץ ברור למדי: יש צורך במדינה כדי להיות ככל האחרים.

כך הגשימה הציונות הפוליטית את האידיאולוגיה שצמחה בגולה, בבְטחה ובנאמנות יותר משעשתה הגולה; וכתוצאה מכך היא גילמה את ההיסטוריות של היהודים בעולם המודרני, אפילו — ובייחוד — מבחינתה של הגולה. הנורמליזציה הציונית

היתה אותנטית, בתור שכזו, מן הנורמליזציה הגלותית: היא בלבד קיבלה על עצמה את תוצאותיה הסופיות.

החלום הגלותי היה הציונות, אך חלום זה נישל את הגולה מעצמה[9]. ואומנם, הציונות חשבה על עצמה כעל ישות שונה תכלית השינוי מן הגולה. מבחינה סובייקטיווית, היא ביקשה לייסד יהדות מנוגדת לגולה; אך מבחינה אובייקטיווית, היא המשיכה את הנורמליזציה. כמו בתהליך הנורמליזציה, היה צריך להיות שונה תכלית השינוי מכפי שהיו היהודים במשך אלפיים שנים: להיות ככל האחרים. והיה באמת הבדל סובייקטיווי: הציונות נטתה להיות ככל האחרים באורח פעיל (המדינה, ה"אוטו־אמנציפציה"), ולא עוד באורח פסיווי כדוגמת הנורמליזטורים הגלותיים (להמתין לקבלת ה"אמנציפציה" מידי המערב). אך מבחינה אובייקטיווית, היא השתייכה עדיין לזהות הגלותית, אף־על־פי שדרך ביצועה היתה שונה. הציונות, כמובן, לא יכלה לתפוש מצב אובייקטיווי זה. מבחינה סובייקטיווית, הלכה הציונות בכיוון ההפוך לגולה, והיא אכן ניסתה לפרוץ את גבולותיה. אך במקום לפרוץ קדימה ולהרחיק לכת ממנה, היא פרצה לאחור. בפרספקטיווה זו, כפי שהיהדות של הגלות הוצאה אל מחוץ ל(חוק) המערב, כך אמוּר היה קץ הגלות — הציונות — להוות את שיבתה אל (חוק) המערב. הציונות יצאה מן המערב אל ארץ־ישראל ומדינת ישראל, אך עדיין מיקמה אותן במערב. לצאת את המערב ולשוב אליו בעת ובעונה אחת: יציאה לכאורה. לצאת את מצרים ולשוב אליה בעת ובעונה אחת: זה עגל הזהב. במובן זה היתה ה"שיבה" הציונית שיבה אל הישן[10]: שָבוּ אל המקום שממנו יצאו. ביקשו להכניס לסוגריים, לשכוח, אלפיים שנות היסטוריה יהודית, לצמצם אותן ללא כלום. הציונות יצאה את המערב בחיצוניותה אך לא בפנימיותה.

ואולם החזרה אל האמת של היהדות אינה יכולה להיות היפוך פשוט של הגלות, חזרה אל המערב, כי הגלות מעולם לא היתה יציאה או גירוש מן המערב; זוהי אמת כה פשוטה, אך כה נשכחת מלב... אם היתה פעם גלות, היה זה ביחס אל ציון. כלומר ביחס אל היהודיוּת העמוקה לא פחות מאשר אל הקריה הממשית. חורבן הבית הוא הרבה יותר מסתם הרס של מונומנט גיאוגרפי; הגלות קדמה למערב עצמו. היא אף מציינת את חבלי לידתו של העולם הזה. המערב נולד מגלותה של היהדות. הוא הוא גלותה של היהדות. היהדות אינה חלק מן המערב ולא אל המערב היא שבה. הוא מציין מבחינתה שלב בלבד בנסיונה ההיסטורי — אמת, השלב הארוך והמשמעותי ביותר — אך אין היהדות מזוהה אתו בשום פנים ואופן. השיבה הינה המצאה של עולם אחר. השיבה אינה הניגוד הסימטרי של הגלות, שכן אין היא שייכת למסגרת הדואלית והדטרמיניסטית של התודעה המערבית: גלות הניצבת באורח נצחי אל מול שיבה (בלתי־אפשרית אפוא באמיתותה). אין היא בבחינת מאבק נגד ניכור שבמקור: היהודים, על־פי תפישה זו, אינם ככל האחרים משום שהאחרים נידו אותם. אך מדוע נידו אותם? משום שלא דמו להם די...

ה"אחרוּת"[11] היהודית נתפשת אפוא כמקוללת וכמשוללת אותנטיות עד לייאוש. היא נתפשת ביחס של תלות וכניעה פצועה אל המערב. באספקלריה זו מן ההכרח אפוא, כי היהודים יתקנו את "הפגם התורשתי" שלהם ויהיו ככל ה"אחרים" על־מנת שיתקבלו בקרבם: מן ההכרח כי יעברו תהליך של נורמליזציה — אין היהודי אלא מה שה"אחרים" עשו ממנו. תקופתנו כולה ניזונה מתפישה (מוטעית) זו[12]. על־מנת להשתחרר ממבט זה המנדה אותו, חייב היהודי לשוב אל שדה־הראייה שלו, להתקבל בו ולשאת חן בפניו.

במקום לבקר את המבט המנדה אותו ולהשתחרר ממנו, הוא מכיר בלגיטימיוּת המלאה שלו ובסמכותו עליו. כתוצאה מכך חייב הוא לתקן את עצמו מבחינה פסיכית, פיסית ואינטלקטואלית[13], כדי להשתחרר מאשמתו. זהו יסוד הפילוסופיה של הנורמליזציה: עקרונה הוא עיקרון של בוז ליהודיוּת, שלילתה מן היסוד: ניכורו המהותי של היהודי, כניעתו הנצחית, וכל זאת בשם השחרור, התחייה והבנייה מחדש של האדם היהודי: פרדוכס נפלא... כניסה אל בית־סוהר בתופים ובחצוצרות.

אין הנורמליזציה יכולה שלא להתנהג כך, שהרי מסגרתה המחשבתית היא המערב, ועליה לקבל את מושגי המערב. אגב כך היא מאמצת את תדמית היהודי בעיני המערב מאז ומעולם: האות ולא הרוח, הבשר ולא הנשמה, הארץ ולא השמים, הייחודי ולא האוניוורסלי, העֶבד ולא האדון, הגלות ולא השיבה, המוות ולא החיים. כך נכפו על הציונות הפוליטית[14], משום שאיפתה להתקבל במערב ולהפוך לתורה רציונלית ויחידה, שני פגמים מלידה:

— אי־האפשרות להצטרף למערב, מאחר שהמערב דוחה את היהדות (אושוויץ, אושוויץ...) ומאחר שהיהודיות אינה במערב (אך את זאת אין הציונות יכולה לדעת).

— אי־האפשרות להיות יהודי של ממש. מאחר שדוחים את היהודיוּת החיה ומאמצים את ההגדרה הממיתה והשלילית שבה מגדיר המערב את היהודיות.

אי־לכך, חייבת הציונות הפוליטית לוותר על היהודיות כדי למערֵב אותה, בלי שתוכל לעשות זאת, מאחר שאין היהודי מקובל במערב אלא כיהודי המתכחש לשמו ולקיומו האובייקטיווי. לשון אחר, הציונות ניסתה לאתר מקום ליהודיוּת, מקום שאותו היא מונעת ממנה בה בשעה במקמה אותו בשום־מקום. היהודיות עמדה אפוא בפני דילמה זו: על־מנת להתקיים (במערב), היה עליה לוותר על קיומה: הציונות הפוליטית רוויית ייאוש ופסימיות לאין־סוף, שכן דרך אותה ציונות מבצבצים הניכור והשעבוד דווקא ולא השחרור המיוחל. מצָדָה, ולא ירושלים הבנויה, היא האובססיה של הציונות.

הנורמליזציה והציונות הפוליטית ביססו את מפעלן ואת מסר ה"שחרור" שלהן על רעיון הניכור היהודי, הראשוני והמהותי... ה"שחרור" באמצעות הנורמליזציה נתפש ונחווה כמרד של עבדים המגדירים את עצמם ביחס אל האדון. המדובר הוא, אם כן, בשחרור, באמנציפציה של עֶבד אשר נפשו תישאר כנועה אפילו יהיה בלתי־תלוי

באדונו וניצב "לצד" אדונו; בתוכו פנימה הוא מכיר בלגיטימיות של מרותו, אינו מתקומם נגד סמכותו, ותופש את עצמו ביחס אליו. ה"אמנציפציה" היא מלה שאינה יכולה לעלות אלא על שפתי האדון. הנורמליזציה שבויה בדואליזם הדטרמיניסטי של המערב.

כיוון שכך, כל שחרור שהוא לא יהיה, לגבי הגולה בראש ובראשונה, אלא שחרור חיצוני ("שוויון הזכויות האזרחיות..."), אשר הושג במחיר של ניכור עמוק. במערב הופרו היהודים כיהודים בתנאי שלא יהיו עוד יהודים. עמדה של שלילה. מבחינה זו הם מגלמים את גורל האדם המודרני: אזרח המציית כלפי חוץ לחוק המדינה, ו"אדון" הנוהג כרצונו "בביתו". סתירה אידיאולוגית של המדינה. אשליה של חופש ושוויון. ההשכלה על־פי מנדלסון, התיאורטיקן שלה, הכריזה כי על היהודי להיות "גרמני בצאתו ויהודי בביתו..." הנורמליזטורים הסתפקו בחופש מדומה, בשוויון למראית־עין: קץ הגלות החיצונית, התחלה סכיזופרנית, ומערבית מאוד, של הגלות הפנימית. פתרון הנורמליזציה נמצא בחלוקה בין חוץ ופנים, בין גוף ורוח; הגוף היהודי התקבל בקריה — חידוש, אך חידוש פורמלי בלבד[15] — ואילו על ה"רוח" נגזרה עדיין האפלה, העולם הבא, המוות, העדר זכות קיום במערב — דהיינו, הפנים. ואולם "פנים" זה הוא הרבה, הרבה יותר ממה שהמערב מסוגל לתפוש: הוא היהודיוּת כולה וחיוּתה — "אחֵרוּתה" — שגורשו ממנו ונקלטו בו. היהודים, כמו הנשים, נידונו למעמקיו האפלים של הבית. הם היו כאן בלי להיות כאן... שלילה זו של מהות היהודיוּת אינה שונה מן השלילה הנוצרית והמערבית עתיקת־היומין, להוציא את האישור שניתן ליהודים לנטוש את הגטו; הסכימו לראות אותם בקריה. אולם הוציאו אותם מן הגטו בתור "גוויות", גופות "נטולות נשמה", הזיות, צורות ריקות מתוכן, כדוגמת הנשים הללו העטופות ברעלותיהן, כרוחות־רפאים אשר יצאו אל מחוץ להרמון האסור. היהודים נותרו אפוא התעלול העיקרי של השִׂיח המערבי. השאירו את נפשם בסתר הגטו, וכיוון שהם יצאו את הגטו, שוב לא היתה לו זכות קיום: הרסו אותו. מחיקת הזיכרון הן של ההסתרה והן של הנסתר; חיסולה ההדרגתי של היהודיות, אשר שרידיה, אותן "גופות" יהודים שקופים ונטולי ממשות, הגיעו לבסוף לאושוויץ והפכו לאפר, גופות עצמים אשר היו לחומר: סבון ואהילים... ניתוק זה בין הפנים והחוץ נהיה דרמטי וקורע־לב בשביל היהודיות והתודעה היהודית. הוא המַפתח להבנתן של שתי המאות האחרונות. וחיבור זה כולו אינו נובע אלא מסתירה זו.

הציונות הפוליטית והעולם היהודי בכללותו שרויים היום בממד החיצוני, בניכור. זהו הסימן לשקיעתם, שכן הם ניתקו משורשי חייהם.

השיבה לא היתה אפוא בנורמליזציה הציונית, אלא אשליית השיבה, והיציאה מן העבדות — אשליית היציאה. הציונות הפוליטית שרויה עדיין בגלות, על־אף האוטונומיה והעצמאות. בה בשעה שהיא שללה את העבדות, היא המשיכה אותה אל

תוך החירות. קשה להביע זאת היום. הגלות לא חוסלה בציונות; מה שחוסל בה, ובאורח שורשי יותר מאשר בגולה שהיתה ל"אזרחות" — צרפתית, אנגלית וכו', ולא עוד יהודית — הוא הגלות החיצונית שבה שרויה עדיין הגולה, דהיינו, כל השייך לארץ המוחשית ולמראה הקיבוצי[6], שעה שהתחילה הגלות הפנימית של היהודיות — יהודיוּת שעדיין מגורשת, מנוּפרת, מודחקת: משועבדת. גלות הגלות! אמת, השיבה הציונית היתה בה שיבה כלשהי, אך "קטנה" מ"השיבה" עצמה. השיבה (הקטנה) שרויה עדיין בגלות, ולפיכך גלות הגולה, החושבת על עצמה ביחס אל שיבה (קטנה) זו, אינה אלא הזיה, גלות־תעתועים, שכן היא חושבת על עצמה במונחים של "גלות" ביחס לשיבה (הציונות), שהיא עצמה אינה אלא גלות (פנימית). כיוון שכך, מה שמקשר כביכול את הגולה לישראל, את יהודי רומא לציון, הוא כיום קשר שאינו קיים, שהרי הוא קשר שבין ישות לבין עצמה, יחס בעל שותף אחד. בין הגלות והשיבה (הקטנה) קיים יחס של "אחֵרוּת" מזויפת; היחס שבין שתי גדותיה של הזיה אחת... הווה אומר, הגולה וישראל אינן כיום מה שהינן האחת ביחס לרעותה. אין הן נחוות באמיתותן. השיבה היתה גדולה מן השיבה. תכלית הציונות ומשמעותה היו גדולות לאין־שיעור מן האידיאולוגיה והמפעל שלה — והגלות היתה גדולה מן הגלות: אין הגולה חווה גלות של ממש, כי היא חווה את חווייתה כגלות ביחס אל שיבה החופפת אותה. אילו היתה הגלות גלות של ממש, לא היתה עוד גלות כיוון שיש שיבה. ואילו היתה השיבה שיבה של ממש, היא לא היתה מגדירה את עצמה ביחס לגלות ונגדה, אלא כעקיפת הגלות, כהתחמקות מן הקוטביות הדואליסטית של המערב. הגולה היא האמת של ישראל, אך ישראל היא אמת גדולה מן הגולה.

אי־לכך הדילמה "רומא או ציון" היא בלתי־אפשרית, הזייתית, שכן הגולה וישראל, דיאספוריזם וציונות, שרויים באותה גלות (גדולה). לאמיתו של דבר, ציון אינה בציון. עדיין לא נכנסה היהודיות לציון, משוחררת מניפורה, מעצם שלילתה; אך בה במידה אין היא ברומא, שכן שם שוללים את קיומה. היהודיות היא כיום פסיחה זו בין שערי רומא לשערי ציון. השיבה הקטנה נעצרה על־סף ציון...

*

הציונות והדיאספוריזם מייצגים אותה הגישה אל הנורמליות ואל המערב, אך בדרכים שונות: הציונות התנסתה בנורמליות נפרדת, בשעה שהדיאספוריזם שאף אל נורמליות קלוטה.

הדיאספוריזם נכשל לפני ארבעים שנה, בעוד ש"כשלון" הציונות אינו ברור עד עצם היום הזה. אי־לכך אין לראות במשבר הציונות את אישור הדיאספוריזם. הכישלון הוא כשלונה של הגולה המודרנית, כשלונה של הנורמליות, ולא של הרעיון של שיבת ציון או של היהודיות. אף מפליא הוא עד כמה דומה ההנמקה של

הדיאספוריזם החדש לנימוקי הנורמליזציה: הקריאה לתרבות יהודית — המותאמת, כמובן, לרוח הזמן (האופנה היא בהלכי־רוח חוץ־ממסדים); הניגוד שבין אוניוורסליזם רוחני, המתנזר משלטון, לבין לאומנות ושלטון המדינה; והמעטה בחשיבותם של אושוויץ והאנטישמיות. דיאספוריזם חדש זה מנסה לנהוג כאילו דבר לא אירע. הוא טרגי בהרבה מן הענף הציוני של הנורמליזציה (השיבה הקטנה כתכלית), כיוון שהוא 'אינו היסטורי': אשליה קטלנית הנוהגת כאילו אושוויץ לא היה, בשעה שהיא ממקדת את מלוא תשומת־לבה במלחמת יום־הכיפורים — רוח־הרפאים של אושוויץ — על־מנת להוכיח את קיומה...

בעולם המודרני אין הגולה יכולה להיות אלא ניוון היסטורי, אובדן התקווה והרצון. היא עדיין מרימה על נס את הנורמליזציה, אולם אין היא מסוגלת לבצע אותה, שכן אין ברשותה מדינה ואף לא שטח שבו היא עשויה להשריש את "קיבוצה" — קיבוץ זה שהוא התנאי ההכרחי על־מנת שנוכל עדיין לדבר על "עם יהודי". העלו בדמיונכם את אברהם הגולה מאור־כשדים, הנודד לנצח במדבר והחולם ללא־הרף על ארץ־ישראל, בלי שיהיה מסוגל לדמיין באמת את כניסתו אליה — כזו היא הגולה דהיום. ואולם היהודיוּת היא מרחב גדול בהרבה מן המגרש הדמיוני שבו משחקת הציונות הפוליטית; היא שונה לאין־שיעור מאותו שום־מקום שהוא הגלות. הגולה היום היא גִרסה יהודית של הרעיון הנוצרי הקלסי: הפרדה בין הגוף והרוח, בין העולם הזה והעולם הבא, בין הארץ והקודש, בין הייחודי והאוניוורסלי. ככלות הכל, חזרה בתשובה ברוח האנוסים... שכן אין לכל אלה ולא כלום עם הרעיון היהודי. אין זה אלא ניהיליזם. הכישלון דהיום הוא כשלונה של הגלות הגדולה, הגלות הטרום־מודרנית, אך גם כשלונה של הגלות הקטנה (שהתמערבה) ושל השיבה הקטנה, הנובעות שתיהן מאותו עיקרון גלותי. והכישלון הצורב ביותר שבשיבה הקטנה — הציונות, כלומר המודרניוּת היהודית היחידה בת־זמננו — הוא כשלון הנורמליזציה, כשלונו של רעיון הנורמליות, שהיא — הציונות — מהווה את גלגולו האחרון. משבר הציונות הוא משבר היהודיוּת כולה, ולפיכך אין הפתרון יכול להימצא בגולה ובדיאספוריזם, כי אם בציונות עצמה. אם רוצים אנו להעלות על דמיוננו עתיד כלשהו לעם היהודי, עלינו להתמודד עם משבר זה בּמקום התרחשותו, עלינו לנסות לפתור אותו בשיבה ולא בבריחה דמיונית אל קוטב אחר, אל הגלות. הפתרון אינו בחזרה אחורנית, אלא בהליכה קדימה, אל מעבר לציונות. ואומנם, הציונות עשתה כברת־דרך ארוכה מן הגולה; היא הביאה את הנורמליזציה אל נקודתה הסופית, ובכך ירשה אותה ברצף ההיסטורי היהודי. היא שמה קץ בפועל לגלות החיצונית, בעוד שהגולה מנציחה את עצמה בגלות החיצונית ומעמיקה את הגלות הפנימית.

הדילמה "רומא או ציון" מזויפת אפוא ואין היא תורמת למציאת פתרון של חיים; זאת משום שמבחינתה של היהודיוּת דהיום, רומא עברה מן העולם ואילו ציון עדיין רחוקה מציון.

אחרוּת ונורמליות

הנורמליזציה היא כישלון, ועידן בתולדות היהודים גוסס בדרך אל הלא נודע — כל הסימנים מעידים על כך. התיעלם היהדות מאליה, מכוח היעלמותה שלה? הרי כך חושבים היהודים, באורח מעורפל משהו, על תהליך הנורמליזציה בן־זמננו.
ואילו אני מבקש להגן על דעה אחרת: הנורמליזציה אינה מהות היהדות, ומשבר הנורמליות אינו משבר היהדות או משבר התקווה ההיסטורית האחרונה של היהודים, כי אם משבר ניפּוּרה של היהדות ושלילתה[17]. סופו של מִמסד היהדות או של מִיסוּדה, סופה של היהודית המזוהה עם המִמסד, אין פירושם סופו של העם היהודי. משבר הנורמליות היהודית הוא משבר התמערבותה של היהדות. אולם גם לדידו של המערב היתה הנורמליות תקופה מסוימת שהחלה, פחות או יותר, ב"עידן האורות". לדידו של המערב היתה הנורמליות מעין ניסיון אחרון, היעד שאליו הלך עד למיצוי המושלם של עצמו, המקום שבו הוא ייסד את המדע, את המדינה... דרך הנורמליות מיצה עולם הגלות של האחר את עצמו באורח כמו־מושלם.
משבר הנורמליות הוא, אם כך, משבר של רעיון מסוים ביהדות, משבר של רעיון מסוים של היהודיות. אך מאידך־גיסא, זהו גם משבר המערב עצמו כאשר ממצה הוא את עצמו. שני המשברים[18] קשורים זה לזה, כמובן, ביחס הדדי הדוק מאוד.
משבר היהדות היום הוא משבר המערב. אם ציון עדיין אינה בציון, רומא, כפי שעוד נראה, שוב אינה ברומא — היא במשבר ומתפוררת לנגד עינינו. משבר זה של המערב, של "ערכיו", של אמונתו בעצמו, של רצונו לחיות... כלומר של עצם מהותו וטבעו — משבר זה הוא בימינו בבחינת עובדה מוסכמת ואמת בנלית. הוא אוניוורסלי, משום שדגם המערב המודרני התפשט על פני תבל כולה, מחה מעל פניו את שאר התרבויות כולן (אותן חנט במוזיאוניו) וחיסל כל בר־שיח אפשרי. המערב במשבר, במשבר עמוק, והוא גלמוד בתוך יקום גדול.

*

אם התמערבותם של היהודים היא שגרמה למשבר היהודיות, היה זה, כמובן, בראש ובראשונה בשל משבר המערב עצמו; אך גם, ובעיקר, משום שאין היהודים מסוגלים להיות יהודים במערב, שבו שרויה זהותם בניכור מהותי, ואחרותם מצטמצמת לזהות של הסגר. תפישתי נשענת על שתי קביעות העשויות לבקע בקע עמוק בשיח היהודי הרשמי ולזעזע בעוצמה את התודעה היהודית, לשם גילוי אמיתותה הנסתרת:
— היהודים אינם מערב והמערב הוא, לדידם, ארץ ניכורם.
— המערב אינו העולם של ביאת המשיח, אף־על־פי שכך הכריז הוא על עצמו — תחילה באמצעות הדת, ולאחר מכן באמצעות התבונה והמדע. נהפוך הוא: הוא היה עולם השלילה של האחר, מצרים פירמידלית חדשה שבה כבוּל האחֵר בשלשלאות

הניפּוּר והעבדות, בשלשלאות הגלות המוחלטת. עולם של העיקרון הפרעוני, של היחס בין האדון לבין העבד.
אין כל חדש בתקופתנו במה שנוגע לעיקריה של קביעה אחרונה זו. הלא אין זה אלא משפט רווח במחשבה האוונגרדיסטית של המערב בימינו, בשעה שהוא מפנה מבט אל עברו — בתפישה הפמיניסטית כמו בביקורת שלאחר מאי 1968.
אך התמוה בביקורתי זו הוא שיהודי משמיע אותה — יהודי בתור שכזה (ולא בתור "אדם" השולל את יהודיותו)[19]. והוא משמיע אותה בשם הרעיון היהודי עצמו. כמו כן, אין אני מעמיד בסימן שאלה את האדנות בכלל, אלא את אדנותו של המערב בשמה.
זוהי ביקורתה של רוח־רפאים, דברו של קול אשר "מת" לפני אלפיים שנה, שיבה מן העולם הבא.
הרי המערב חי עם הרעיון של ההיעדרות הנצחית, של הגלות ללא חזרה אל היהדות. בתודעה העצמית העמוקה של המערב היהודים הם "מאובנים"[20], חייהם כבו עם עליית הנצרות, עם הקמת "ישראל החדשה", וזהותם התמוסמה והתפזרה במערב. וכך באמת הם נותרו במערב: כפי שהיה מבטא זאת פאולוס — "האות", כלומר הגוף, הגווייה המאובנת, ולא ה"רוח": והאות מעידה במהופך על אמת הרוח... הגלות הפנימית שאותה כפה עליהם העידן המודרני, הגשימה בתחום הפוליטיקה ובמרחב החיצון את התפישה הזאת[21]. האם היהודים קיימים? ואולם קביעה זו מוכיחה את קיומם, ואילו קולם — את השוני שלהם.
האם היגד מעין זה ניתן לקליטה? מקבלים אותו ברצון מפמיניסטית, המחליפה את ה"מערב"[22] ב"פאלוקרטיה"[23], אך לא מיהודי. ואף־על־פי־כן תנו דעתכם על כך שמז'אן הקדוש כריזוסטומוס ועד הֶגֶל, ואף עד בעלי הדעות המתקדמות דהיום, כפי שעוד נראה, נשללות במערב שתי שלילות מקבילות: שלילת הנשיות ושלילת היהודיות. הסגרם הוא היסטורי כפי שהוא סמלי. ואולם אפילו הפמיניסטיות, אפילו מבקרי המערב, שוללים את היהודיות כ"מייסדת" של המערב... העובדה כי היהודיות נשללת על־ידי מבקרי שולליה, מראה עד כמה תמוהים יישמעו דברים אלה.
הם מצביעים על עובדה אחת: ה"אחרוּת" שהיהדות נושאת עמה מרחיקה לכת לעומת ה"אחרות" האוניוורסלית והעל־לאומית של האשה: היא עוטפת אותה, שהרי היא קבורה עמוק ממנה. עובדה זו מזכירה לנו כי לא היו העברים במצרים עבדי פרעה בלבד, אלא גם עבדי הפרולטרים[24]... מצרים חיה עם הדעה של אי־קיומם של העברים, של העבדים העברים, אשר צומצמו ל"תפקידים" אינסטרומנטליים, "גופות ללא נשמה". והנה הם צצים בלב הפירמידה, לחרדתו של פרעה הנח את מנוחת המוות הנצחית שלו. המוות הופתע על־ידי החיים!
השמעת קולה של היהודיוּת היא בבחינת שיבת המגורש. שכן המערב לא היה שלילת האחר סתם, אלא היה גולת־הכותרת של שלילת האחר! רוצה לומר, כי ההפרדה

הדואליסטית היתה המהות עצמה של המערב: בה־בשעה שהמערב מניח את האחר — פעולה שהעת העתיקה, למשל, לא ידעה — הוא שולל אותו. הנחה־שלילה זו, מתח עצום זה מסכם את המערב כולו. המשיח כאן, אך האלימות והסבל נמשכים: תפישה רוויית סתירות של המציאות־אידיאולוגיה; ומה אם האחֵר יתחמק מיחס זה? ומה אם הגוויות הללו, קורבנות אלה שסבלו את כל העינויים האפשריים (ראה תולדות האנטישמיות והאנטיפמיניזם); גופות נשיים אלה נטולי הנשמה המשמשים כלי לתענוגו של הגבר ולרביית הזכר; אותיות אלה שכל תפקידן להעיד על המערב — כולם משוללי יצירה, אף־על־פי שהם יצרו את האדם, וכעת אין הם אלא בבואות של "החטא הקדמון"[25] — החטא שבהיוולדם; ומה אם עבדי מצרים כולם, עמלי העולם כולם, שנושלו מאנושיותם ואינם שווים יותר מתוצר כפיהם; ומה אם כל אלה יקומו סוף־סוף! שלילת האחר, האידיאולוגיה הבונה את המערב, שוב לא תהיה אפשרית, שכן אין היא מחזיקה מעמד אלא בשתיקתו של האחר... גורלה של היהדות מסכמת אפוא את הגורל כולו של הסבל בעקרון המערב.

אולם, מעֵבר לכך שהם נושאים את שלילתם על־ידי המערב, יש ליהודים שליטה מיוחדת על תודעתו התבונית[26] של המערב: במערב ובעצם היגדו היהודים הם, בעל־כורחם, בבחינת האות, בעוד שמרותן של הנשים היא יותר לא־מודעת, פסיכית, והיא מייצגת את ה"גוף", דהיינו שלטון הבא לידי ביטוי בטרם ההיגד המערבי. למעשה, האות והגוף הם אותו הלא־מודע עצמו, אך האות היא כבר בהיגד, בעוד שהגוף הוא "אֵילם". בהניחו את עצמו כ"ישראל החדשה", הכיר המערב בסמכותה של היהדיות עליו — סמכות מעשית, אם לא חוקית. הרי כאן עיקר הפלוגתה, כאן שורש הבעיה, כאן ההסבר לגורל היהודי במערב, ליחסי היהודים עם המערב. הכל בא מן השלילה המערבית את היהדיות, ולא משלילתם של היהודים את המערב — חשוב לזכור זאת. לפיכך, אם מתחילים היהודים לערער על מותם ועל התאבנותם, אין זה יכול להשאיר את המערב אדיש, שכן אין הוא יכול שלא לראות בערעור זה ערעור לעומק על עצם זהותו. אם עם זה או אחר, באפריקה או באסיה, יעשה זאת, לא תהיה לכך, לדידו, משמעות כלשהי... הוא יראה בכך ערעור על מעשה ממעשיו, על מפעל שלטונו האוניוורסלי — אך לא על עצם מהותו...

אך גם מבחינתה של התודעה היהודית מסמלות שתי קביעות אלֶה זעזוע נורא. היהודים יתקשו לקבֵּל זאת אחרי מאמצים רבים כל־כך להידמות לאחרים ולהתקבל על־ידי המערב. באמנציפציה ראו יהודי הזמן את ביאת המשיח: סוף סוף הרשו ליהודי להיות שר המשקים של פרעה!... טענות אלה עלולות לזעזע אותם יהודים, העושים כל מה שביכולתם להיות "בסדר" עם הנורמה של המערב, עם העוצמה המערבית, כפי שהיא נוכחת בכל מקום — הלא זהו התנאי לשלוותם (הכנועה והמסוכנת). כמו חולי־הנפש, כמו הנשים, מרגישים היהודים, מבקשים הם להיות מערביים, זכרים, "נורמליים"... ומה אם עצם מהותם, שאותה העניק להם המערב,

שוללת אותם ודוחה אותם? ומה אם המערב מנדה אותם, הם הרוצים להיות מערביים? מי הם יהיו? לאן ילכו? יש כאן מעין סירוב להתמודד עם ההבדל, עם ה"אחרוּת".

מבוי סתום שאינו מבוי סתום. שלב זה הוא שלב הציונות הפוליטית. במובן מסוים, הפמיניזם הגיע היום לשלב הציונות...

*

אשר לטענה, כי היהודיות היא ישות נבדלת מן המערב, יש להסתפק כאן[27] באופן פרוזאי ביחס האובייקטיווי של דחייה ושלילה, שהשתרר בין השניים מבחינה היסטורית אך בייחוד מבחינה מהותית. היהודיות אסורה בעיקרון, בהיגד המערבי, המנפֵּר אותה באמצעות רעיון ה"יודאו־נצרות מייסדת־המערב" — רעיון אשר הפך רק בשנים האחרונות לאֶמרה נדושה. רעיון זה הוא בימינו, אחרי אלפיים שנות חרם, בבחינת המיתוס המייסד של המערב. אך הוא עדיין הופך את היהודיות למאובן של המערב; שכן אם היהודיות היא המקור[28], הרי שהיא מקדימה, נעלמת, שייכת כולה לעבר ואינה יכולה להיות בת־זמננו. מה גם שמערב זה שהיא ייסדה כביכול — המערב האדנותי, המטפיסי והמטריאליסטי — אבד עליו הפלח... וכך מצליחים לעולל נס זה: להפוך את היהודיות, שלאורך תולדותיה כולן נשללה ודוכּאה בידי המערב, למייסדת המערב, ואילו אותו המערב עצמו — לצאצא של ישראל! גם אם נעלה בדמיוננו את כל תסביכי אדיפוס שבעולם... אם, אכן, ייסדה היודאו־נצרות את המערב, אזי המערב הוא מקומו של ישראל... ואולם, כלום נוכחים אנו לדעת כי אידיאולוגיה זו שעליה מושתתת תקופתנו ואשר בה כה גאים הנורמליזטורים (הלא היא גולת־הכותרת של מפעלם!), הופכת את היהודיות לפרה־היסטוריה, לדבר־מה שאבד עליו הכלח, לפסיוויות בדוקה? היהודיות, אם כן, אינה אקטואלית בחוק החשיבה המודרנית האוונגרדיסטית, המדמיינת לעצמה כי היא מייסדת מערב אחֵר שעה שהיא מבקרת ומוקיעה את היודאו־נצרות, את "המערב הישן", ועל־כן באורח יסודי ולמעשה, את היהדות ה"פאלוקרטית" יוזמת האלימות[29]. דיאלקטיקה ראויה לציון, סופיזם גאוני, שהרי היהודים דווקא היו הקורבנות של כל אלה!... אפילו בביקורת העצמית שלו שולל המערב את היהודיות בהטילו עליה את ביקורתו העצמית; ובבודדו בה את הרע שבו, הוא מאשים את עצמו על־מנת לאפשר בדרך זו את התחדשותו מתוך עצמו... לפיכך שוב אי־אפשר להיות היום יהודי ו"מודרני", לשאת משמעות חדשה של החיים שיש לה תוקף למין האנושי כולו. היהודיות היתה תמיד הציר המרכזי (והמקולל) של כל פעולה להתחדשות המערב[30]: מן המהפכה הצרפתית והמטריאליזם עד היום, דרך הפאשיזם[31]. היא המפתח עצמו של ההיגד המערבי, מפתח נסתר ו"נעדר", כמובן. דרך המיתוס היהודי־נוצרי, היהודי הוא, אם כן, שבוי בסתירות המערב, הקורבן המכפר של התחדשותו. המערב החדש הוא היפוכו של המערב הישן — במערב! דהיינו, אותה השלילה עצמה של היהודיות.

בדרך אחרת. של היהודיות כשווה־ערך כללי של התמורה במערב.
אין היהודיוּת יכולה לבוא לביטוי בהיגד־המערב הדואליסטי. היא היא הממשיות של ההיגד הזה ועל־כן מזוהה היא עם ה"אות" שלו. אך אות זו נישאת על־ידי שלילתה, השלילה שבמערב. האות היא יהודית, אך ההיגד הנושא אותה נושא את שלילתה: היגד הזייתי של המערב. אין לה מקום כלשהו, שכן היגד זה הוא אי־המקום שלה, שכן אין היא מקובלת אלא בגלותה (הפנימית), שכן נגזר עליה להיות זרה לנצח בחיצוני, בסוציו־פוליטי. אמת, זהו גורלו של האדם במערב, אך גורלה שלה הופך אותה לזרה כפל־כפליים (ואגב־אורחא, בה נחשפת אמת המערב). באספקלריה של שחרור עלינו להתנגד אפוא בחריפות לרעיון היהודי־נוצרי. ביקורת האידיאולוגיה הזו, שהיא בבחינת קִברה של היהדות, וחיסולה של האידיאולוגיה הזו, הם הצעד הראשון בשחרור התודעה היהודית.
אין שחרור זה נועד להיות פנימי בלבד — הוא יהיה היסטורי. ואומנם, לכלאה של התודעה היהודית יש שֵם זה ארבעים שנה: אושוויץ, וצעד ראשון זה של שחרור (מן המיתוס היהודי־נוצרי) הוא שיפתח את שעריו. איש לא ירד לסוף משמעותו של אושוויץ בגולה, ואף הציונות היתה בבחינת בריחה מהתמודדות מעמיקה עם התופעה. הרי עם הציונות הלכו "למקום אחר", החליפו מקום, חשבו כי אפשר יהיה להנציח את הנורמליות בהפרדה; אך למעשה סירבו להתמודד עם מציאות השואה, אף־על־פי שהרוח הלאומית הישראלית כולה וסיוטי הגולה גדושים בה לעייפה. אושוויץ היא אותו חור פעור בתודעה היהודית (והאוניוורסלית)[32], האיסור הגדול, משמעות המשמעויות שדרכּה עוברת בימינו התודעה היהודית כולה — ומשברה; שכן, כפי שראינו, הוא זה שהכניס למשבר שאין ממנו חזרה את הנורמליזציה. אושוויץ היא הסוד הגדול של התודעה היהודית בת־זמננו, התיבה השחורה שלה, הפרגוד שלה, ההפקרות הנסתרת שלה. תבל כולה מוטלת עדיין באושוויץ....
למעשה, איש לא הצליח להסיק את המסקנות מאושוויץ — תוצר המערב המשכיל שהגיע לשיא ה"אורות", ואשר אליו כה השתוקקה היהודיות להידמות: הדבר היה מעמיד אותה בסימן־שאלה, והיא לא מצאה בתוכה את אומץ־הלב ואת הכוח לעיין במה שהיה ספנה של ממש, פנימית יותר מפוליטית, לגבי המשך־קיומה במערב... במקום להתמודד פנים־אל־פנים עם הגורל היהודי של אושוויץ, הסתפקה התודעה היהודית באסתטיציזם המפוקפק שבתודעה אומללה, קורבן המיועד לסבל נצחי ובלתי־צודק. במקום להרהר בתעלומת קיומה, היא הפכה את האחֵר לחידה טרגית. היהודים היו בעיני עצמם לעם מסתורי, בעל היסטוריה אבסורדית וחסרת היגיון, והעריצו, כאילו בדרך התגובה, אותה תבוניוּת מערבית שדרסה אותם באושוויץ. עם שנידון לשאת את מעמסת חייו, את מעמסת בשרו הסובל והמענה[33]. נצחון הניכּור! שיא תהילתה של היודאו־נצרות, אשר האידיאולוגיה שלה אכן נולדה אחרי השואה! כאילו על־מנת לבטל את ביקורת המערב, שהיתה יכולה לנבוע מפציעתה

האובייקטיווית של היהודיות, ולוּ מתוך שתיקה. קליטתם מחדש של היהודים במערב הופכת את הביקורת הזאת לביקורת מערבית, בתוך המערב, בשם עקרונותיה של התרבות המערבית. כתוצאה מכך מתפצל המערב, והוא מנקה את עצמו מאשמתו ומסיר מעליו, בזכות היהודים עצמם, כל אחריות. היהודים ביקשו להיות מערביים, וכיוון שכך, השלימו בלי להניד עפעף עם גורל זה של שכחה והדחקה.
בחיפושיה אחר הסבר לא מצאה התודעה היהודית אחראי לשואה[34] אלא את אלוהי ישראל! אתאיזם יהודי בן־זמננו אף הֵכה שורשים ברעיון מטורף זה: אם אושוויץ היה אפשרי, אזי אלוהים אינו קיים! הרי נוח יותר להאשים את אלוהי ישראל מאשר את המערב! התודעה היהודית אף אינה מעלה על דעתה את אחריותו של המערב, ועוד פחות מכך מעלה היא על דעתה ביקורת עצמית כלשהי...
מה שמונע בעדנו לרדת לעומקו של אושוויץ הוא הרעיון כי בני־המערב אנו, הרעיון היהודי־נוצרי, הנתפש כאמת אובייקטיווית. ואומנם, אם היהודים הם מערביים, ועוד מייסדי המערב, אזי באושוויץ המערב הוא שסבל מידי עצמו, ולאו דווקא היהודים בבדידותם האינסופית. כתוצאה מכך הסֵבל היהודי עצמו מתעמעם כליל מבחינה היסטורית. היהודים סבלו, אך אין הם קיימים... זאת ועוד: האין זו החשיבה היהודית־נוצרית שהפכה את אושוויץ לאפשרי[35], כלום אין היהדות שותפה לדבר־עבֵרה עם תליינה? אי־לכך, היהודים סבלו מגורל, שהם עצמם יצרו אותו ואשר המערב לא היה רק עֵד לגורל זה, כי אם גם לקורבנו. היצירות הקולנועיות והספרותיות סביב נושא מסוים זה אינן חסרות באירופה בימים אלה. כיוון שכך, אושוויץ שוב אינו תוצרו של קו מחשבתי, היוצא מן האנטי־יהדות של הכנסייה והמגיע לאנטישמיות ה"חילונית" והמודרנית[36] דרך קאנט, הגל, עידן ההשכלה והטכניקה התבונית, שהגתה את רצח העם המדעי. לכאורה, אין אושוויץ אלא "הפרזה" לא רציונלית וחד־פעמית בתולדות המערב חסר האחריות: מקרה תמוה, חזרה מאגית ונלוזה של "ימי־הביניים". כיוון שכך, אין הגורל היהודי מתגשם (כלום היה אושוויץ בכלל? מערב מסוים נוטה לפקפק בכך היום, ובעוד דור יהיה הספק לביטחון). באספקלריה זו אין התודעה היהודית יכולה להרהר באושוויץ באורח רציונלי וסינתטי: הרהור זה עלול לחשוף את מצבה כאבסורד מוחלט. אי־לכך קפאה התודעה היהודית לפני ארבעים שנה — נאסר עליה "להרהר" באושוויץ, והיא נכלאה במובלעת בלתי־מציאותית זו, התחומה בין הסוגריים של ההיסטוריה; ואף־על־פי־כן חווים אותה היהודים באורח דרמטי, שכן הדרמה, הפצע, הכאב, זכרונות־הבלהה, לעולם נשארים. בקרע זה, בין החוויה (המודחקת על־ידי המודע) לבין המודע (הלא מודע של החוויה), נולד משבר התודעה היהודית ומתפתח מעגל־הקסמים הפּולא אותה. שכן הנורמליות שלה נשללת, למעשה, ונדרסת, בעוד היא נותרת, תיאורטית, עיקר־אמונה וכל תוכנה ומהותה של התודעה היהודית. אושוויץ יצר את משבר הנורמליזציה ומשבר התודעה היהודית, אך התמערבותה של

היהודיות, המיתוס היהודי־נוצרי, משתקים את התעוררותה ואת יציאתה מן המשבר. היהודיות נעקרה משורש המערב (על־ידי המערב), אולם נאסר עליה (על־ידי המערב) להרהר בעקירתה זו — כלומר, להרהר בעצם בשאלת השתרשותה במערב[37] ובשאלת המודרניות: מאתיים שנות ההיסטוריה יהודית... התודעה היהודית אינה יכולה להשתחרר מן החרדה החונקת אותה — כיוון שכך, גזרה היא על עצמה יאוש סביל ושתיקה.

*

פתרונו של משבר היהדות מצוי אפוא בסוף הנורמליזציה, כלומר ביציאה הסמלית וההיסטורית של היהודיות ושל היהודים מחיק הרעיון המערבי. וועזוע יסודי זה — הוא שיאפשר להרהר באושוויץ ולהוציא, אגב כך, את התודעה היהודית מן המשבר שבו היא שרויה. משני מהלכים אלה יפרוץ עידן חדש ליהודיות, עוצמה היסטורית בלתי־צפויה, חזון חדש, מבט חדש. כוחות החיים יצוצו בה שוב. יהיה זה מבחינתה כמו תחיית המתים, התחדשות מוחלטת. הקול יישמע מחדש ממעמקי נפשה, נוכחותה בעולם תובטח שוב. כאן הופך השחרור לאפשרי, כאן ראשית הפריחה. להיפתח אל החיים.

לדידם של היהודים, היציאה מן המערב פירושה להפנות עורף ל"נורמליות" שלהם ולהיפתח **לאחרותם**. הרי זו רגלה השלישית של החצובה שעליה נשענת פרספקטיווה זו. בהופכנו את הנחות הנורמליזציה, הופכים אנו את רעיון הנורמליות עצמו. היהודיות היא **אחרת** מן המערב, ואי־אפשר לצמצמה למערב ולתפקיד שהמערב מייעד לה — על רעיון זה נוכל לבנות ולשקם. הנורמליות היתה רעיון מטורף וחולני; רעיון מורבידי, מזוכיסטי, מנכר ומדכא, השייך לפסיכיאטריה יותר מאשר לתיאוריה הפוליטית. היא מניחה את האדם ביחס בלעדי לא עם עצמו או עם זולתו, אלא עם סמכות חיצונית, עם נורמה, עם מידה מופשטת, הנוטלת תוקף של "חוק" עליו, עד כדי כך שנישול עצמי זה נראה בעיני הבריות כ"טבע" עצמו של האדם... בכפייה זו מן החוץ מצויה הסכיזופרניה המערבית כולה. הנורמליזציה היא פעולת הרציונליזם, השולל את הפנימיות ואת הסובייקטיוויות, והכולא את האדם בדטרמיניזם על־ידי הדואליזם היסודי שלו. באספקלריה שלו מופיע השוני היהודי כלא־טבעי, לא־אנושי, חולני: "א־נורמלי". הלא־יהודים הם "בני־האדם", ה"אחרים", והיהודים הם בבחינת הייחודי השולל את האוניוורסלי. יש כאן מעין משפט קדום של "אשמה", הואיל והחוק והסמכות של האדון הופנמו: היהודי הופך לאשם בעצם מהותו, אשם בעצם יהודיותו[38]. תורה מטורפת המכרסמת בשוני, בביטוי, בהתפתחות האישית, והשוברת את היצירתיות למען התאמתה לדגם תיאורטי. היא הגיעה אלינו מן המאה ה־19 האפֵלה, העידן הגדול של המרוּת וההסתגרות, של הסיווג והקטלוג של בני־האדם. העידן הרציונליסטי של הפוזיטיוויזם המדעי. הכל סובל מכך היום במערב (המדעים, הרפואה,

הפסיכיאטריה, המינהל)... אם המערב נחנק היום, הרי זה בגלל תקופה הרת־אסון זו. והאידיאולוגיה של הציונות הפוליטית שנולדה ממנה, היא כולה ספוגה בה — בשיטתה, בתפישת־עולמה, במפעליה. הרי סיבת תשישותה וחוסר תקפותה. בתקופה שבה הכל מעמיד בסימן־שאלה את הסגירות, מי יחפש את דרכו בנורמליזציה, בשבח הניכור, בשעבוד זה המעמיד פני חופש? פתיחות מדומה זו של הנורמליזציה, אוניוורסליזם הומניסטי מזויף זה שהדיאספוריסטים הפכו אותו ל"אני מאמין" תפל ואידיאולוגי, הם־הם, מבחינתה של היהודיות, ההסתגרות הגדולה ביותר, השלילה העצומה ביותר.

האחרות היא ההתנסות בעולם אחר, בעולם שונה מעולם התרבות והציוויליזציה, מעולם הנורמה והסמכות[39]. עולם שמעבר לפירמידות ולמדע, לדת ולאומנות, לפוליטיקה ולחברה של מצרים. האחרות גדולה מה"שוני" הלאומי, התרבותי או הדתי, הסתמי והמגביל, שעליו נשענה הציונות הפוליטית באופן בלעדי, והטומן בחובו את הדמיון כולו עם האומות ועם התרבויות: אחת ההשתקפויות המרובות של אותם המים עצמם, שוני פורמלי וחיצוני, המשאיר על כנה בשלמותה את הגלות הפנימית. ואולם ה"שוני" האמיתי הוא זה השם קץ לגלות הפנימית של האדם, זה הנושא עמו את אשר הצטמק בתוך תוכו של האדם, את אשר גורש בסמכותו של פרעה החוצה, אל החלל החיצון שבו הוא נאסר ושממנו הוגלה. טרנספיגורציה, פיגורציה מן החוץ. היהודיות ככוח היסטורי ומודרני לא מצאה את עצמה בציונות הפוליטית. שוני זה מצוי ביהדות, בנשיות. בכל מה שמצרים שוללת, בכל מה שמצומצם בה לידי "גוף" נכאים. על שוני רדיקלי זה, על עולם אחר זה, המשוחרר מן המרות ומן השעבוד, חושב אני שעה שאני מדבר על אחרות; בפעולה זו של יציאה מן הפנים אל החוץ תיוולד היהודיות מחדש בשחרורה, והיא תתיר משלשלאותיהם את כל אלה הסובלים תחת עולה של מצרים. ואומנם, ליהודית יש "סמכות", כוח השייך לה בלבד[40]: "לצאת את מצרים". היא לבדה מספמת את האחרויות השליליות והיגביות (réactives) של המנודים, של "ערב רב" (שמות יב לח), של עבדי מצרים כולם, ומסוגלת להעביר את האחרות הזאת מן השלילה אל החיוב, מן הסבל אל אור הנחמה.

כוונתי אפוא לשוני החורג מן התחום הצר של הלאום ושל התרבות, שוני אשר אינו הופך את היהודיות לעוד תרבות אחת בין רבות אחרות — עם "ככל העמים" — אלא לשוני אוניוורסלי ורדיקלי, ללידתו של אוניוורס שונה, אף־על־פי ששוני זה נישא על־ידי קבוצה מסוימת, קהילה ייחודית בארץ מסוימת (ישראל), שבאמצעותה עובר הוא מן החושך אל האור האמיתי. כאן טמון הפרדוכס היהודי כולו לדידי מי שאינו תופש את אחדות הגוף והרוח, החוץ והפנים, הפרטי והאוניוורסלי... מעבר לתבונה אין עוד מרכז ופריפריה: המֶרכז הוא בכל מקום... אנו צריכים את הייחודיות הזאת המהווה תשתית לאוניוורסלי, שכן עלינו לבסס בחוץ את אשר צומצם בפנים

וללכת אפוא בכיוון ההפוך מזה של התבונה: מן המופשט לכאורה אל המוחשי האמיתי, ולא להיפך: אנו הולכים אל הפרט! שכן כיצד ייוולד הוולד, אם לא דרך הנקב הצר של איבר נשי מסוים? התודעה המערבית עושה את כל מה שביכולתה לשפוח כי האדם "נולד" (כלומר כי אין הוא אלוהי), כי הוא נולד מאשה... וכיוון שכך, המין הנשי והיהודיות היו לפריצות עצמה, החטא (של הלידה); כיוון שכך, במערב, הופרד הפרטי (הגוף) מן האוניוורסלי (הרוח) והוחרם... כיוון שכך, הפרטי הוא בלתי־נסבל כראשה של המדוזה, שמראהו הקפיא את דם המתבוננים בו, ואשר המיתולוגיה מספרת לנו, כי היה מורכב מאברי־מין נשיים... זה מצבה של היהודיות, אשר התבוננות בה או ההקשבה לה עלולים לגרום למבוכה עמוקה, משום שהיא מעמידה את איש־השיחה בפני בבואת עצמו ומעוררת אותו למרותו הנסתרת.

הציונות הדגימה הדגם היטב מה פירוש ה"שוני" המצומצם התרבותי־לאומי. על־אף היותו "קטן", זעזע שוני זה בהפעלתו את היהודיות (באמצעות "חילוּנה", "תרבותה" וכו'). ביחס אל מצרים אין שוני זה נובע מהר סיני כי אם מעֵגל הזהב... מהו עגל הזהב? בהקימם אותו לאחר יציאת מצרים, חושפים העברים את "חששם" מפני ההתמודדות עם שוני רדיקלי, עם שוני גלוי, עם דיבּר חדש, העשויים להוציאם משעבּודם, הואיל והם לא היו כופים עליהם שלטון ומרות. את הדיבּר הצלול הזה הבוקע מהר סיני, מחליפים הם באליל האלם העשוי זהב והמרוחק לנצח מן המין האנושי, וסביב פסל זה נערך פולחן אלים ובו ריקוד פרוע ומקהלה פראית של צווחות עֶלגות. את החלל הפורה והרה־מלות החופש הם מחליפים בגודש הגס של האליל המעמיד פני אלוהות. את ההמשך בנסיון השחרור הם מחליפים בהפסק ובמבוי הסתום, שעה שעורפם מופנה אל הר סיני: עגל הזהב מביט מצרימה, הוא הוא צלמה של מצרים שמן העבר האחר של הים. מצרים "עצמאית", "שונה" מבחינה תרבותית ולאומית, ואשר אינה נבדלת, למעשה, אלא ב"דגל" שלה, בצורתה ובהשתייכותה, ולא באמיתוּתה! מאחורי העגל ניצבת הפירמידה, ובלבו שוכנים אותו המוות עצמו ואותה הדממה עצמה. שוני זה שרוי היום במשבר, בציונות ובדיאספוריזם. הזמנים השתנו! ושוב אין היהודים נראים נמשכים אליו כקודם... לבסוף, בחשבם כי יציאת מצרים לא תוביל אותם אלא לשוני הדל שבעגל הזהב, מאבּדים העברים את כל מה שדחף את עבדי מצרים להרפתקת היציאה. מה הטעם בהחלפת מצרים זו במצרים אחרת (עגל הזהב), ובפרט שמצרים שנייה זו היא מדבּרית, לא נוחה ונטולת "סירי בשר"? העבדות שבחירות או העבדות שבתלות, הלא היא אותה העבדות עצמה, בתוספת הקושי...

באחרוּת יש להבין את החירות שאינה בבחינת שחרור או אמנציפציה של עבד, אלא ביטול יחסי המרות, המצאת אדם שלא יהיה אדון ולא יהיה עבד. ואולם, בעגל הזהב נשארים העברים תחת עולו הפנימי של האדון המצרי, של הדגם המצרי, של מרות המערב שבו הם היו תמיד עבדים או עבדים משוחררים, אנשים שזכו ל"אמנציפציה"

בשל רצונו הטוב של האדון, ולא בני־חורין; ומכל מקום, אין יודעים שם בני־חורין מהם, שכן החירות נתפשת כמרות, דהיינו, ביחס המחייב עבדות, ביחס השולל את חירותו של האחר: קיומו של ה"אדון" תלוי בקיומו של העבד. יציאת מצרים האמיתית הינה אפוא יצירה — ולא העתק, חזרה אל מה שהיה. בהניחם את עגל הזהב, מניחים העברים את עקרון ניכורם, וזאת מעצמם, לא בכוח הכפייה. הם נוטלים על עצמם את שעבּודם ומפנימים אותו: הם מפנימים את גלותם: אין הם יוצאים מגלותם, שעה שהם יוצאים ממנה (באורח חיצוני). וזהו המקום שבו ניצבים אנו היום.

הציונות הפוליטית מעולם לא הרהרה ביצירה זו. היא מעולם לא העלתה על דעתה אלא את העתק הרעיון המערבי, משום שלא היה לה העוז, בעת שיצאה את מצרים, לתפוש את השוני המוחלט והרדיקלי, לתפוש (בייחודיותה) את האחרוּת (האוניוורסלית) ביחס לעולמה (ה"אוניוורסלי") של מצרים. לידידה, לא היתה יציאת מצרים אלא תוכנית חירום "הומניטרית" למען פליטים, למען עבדים נרדפים ברצח העם הפרעוני של הבכורים העברים (הוי, ילדי אושוויץ!), אשר שאף לשלול מן העבד העברי את ריבּוּיו עצמו, את ריבּוּיָה של מצרים. ואומנם מגיע רגע, באורח מוזר למדי, שבו חולמת המרות על אימפריה אשר בה היא תהיה נוכחת לבדה, אשר בה לא ייוותרו אף לא עבדים אלה שבאמצעותם היא מנציחה את עצמה בזהותה ובפעולותיה. ואולם, מותם של בכורי־מצרים — תוצאה של מרות זו שדעתה נטרפה עליה (כי בלא עבדיהם מתמוטט שלטונם של האדונים) — פירושו היה, כבר אז, ההרס העצמי של האימפריה המצרית וכיוון היציאה. לידידו של פרעה, העיקר הוא שיהיה לו יורש, כלומר, לרבות ולהרבות את המרוּת, וכיוון שכך, עם מות בכורו מתמוטטת המרוּת עצמה... וכתוצאה מכך — גם העבדות. אז מוחזרים העבדים אל עצמם, אל הסובייקטיוויות המוחלטת שלהם, ולא עוד אל נקודת־הציון הפרעונית, אל סמכות שחייבים להזדהות אתה[4]. הם שרויים בחלל גדול, כי סמכות זו נטעה בלבם הרגשת ביטחון מבחינת זהותם, וסמכות זו שוב אינה קיימת... ואולם בהציבם את עגל הזהב, מבזבזים העברים סיכוי זה להיוולד אל עצמם; בשל חששם מפני החירות, מנציחים הם את עבדוּתם ונוטלים מיציאתם כל משמעות בת־קיימא. הם גוזרים על עצמם את שיבתם, במוקדם או במאוחר, אל מצרים זו, שבעליונותה ובדגמה האידיאלי מכירים הם עדיין (בסתר לבם). כך נהגה הציונות הפוליטית, על ה"שוני" שלה, ביחס למצרים: היא הפכה את מצרים־המערב לאל שלה עצמה. מצרים נוחה יותר, ואליליה, העשויים יצֶקת וזהב, מעודנים הם מעגל הזהב הלאומי הקטן והגס.

הר סיני לבדו, העולם האלטרואיסטי של האחר, מסוגל להוציא את העברים ממצרים הפנימית והחיצונית. המצאת אחרוּת מהותית, רדיקלית, מוחלטת לבדה: יצירת "חידוש עלי־אדמות", הגורמת ליציאה מיחס המרות, לביטול היחס האדיפלי,

להפסקת הרצח היומיומי, למחיקת כל מה שאינו מסוגל ליצור, לתת, להוליד, אלא גוזר על הברייה חזרה אינסופית על־עצמה, ייאוש, מיתת־נצח[42]. שוני ואחרוּת אלה, שחרור אמיתי זה מכבלי־מצרים — את אלה עלינו לתבוע היום בשיבת־ציון. לא ה"שוני" המוגבל הלאומי־תרבותי, המורכב מייאוש, מפחדנות ומתחושת־כישלון, מעבר ולא מעתיד; אלא שוני אמיתי זה, היחיד המסוגל לעורר את העבדים־האזרחים של מצרים המערבית, לעקור מלב העברים במדבּר את תאוות־מצרים, להעניק ליציאה את משמעותה האמיתית, פסיעה קדימה אל־עבר ארץ חדשה — ולא מבוי־סתום טרגי, שבו מפנים גב להר־סיני ומתייסרים בגעגועי מצרים. אחרוּת זו לבדה מסוגלת לבסס מודרניוּת יהודית חדשה ולהפוך את השיבה לא לבבואת מצרים, לקריקטורה שלה, להעתקה המייאש, אלא לניסיון יוצר של עולם אחר.

*

יציאת מצרים־המערב אין משמעותה שלילת המערב[43]: היא עקיפתו של המערב, המעבר לצדי המערב. אין היהדוּת יכולה להפיק את תחייתה משלילת המערב, שכן במקרה זה היא תישאר תמיד בשעבּוּדה ובעולמו של האדון. ואומנם, לשלול את המערב כדי להיות — כלומר, לקבל כמסגרת התייחסות את המערב לבדו — פירושו לקבל, כנקודת־מוצא, את ה"שוני" המנוּכּר והשלילי, שבו הסגירו האומות את היהדוּת; לקבל כטבעיים את השעבּוּד ואת הניכור, בה־בשעה שמכירים בצורך להשתחרר מהם. זוהי הפרספקטיווה האידיאולוגית של הציונות הפוליטית. אז לא תהיה עוד יהודוּת אלא בשלטונו של המערב ובחוג־ראייתו, אז לא יהיה עוד קיום יהודי אלא בקיומו של המערב, אשר בלעדיו לא תוכל היהדות להגדיר את עצמה... לדידה של היהדות, לשלול את אשר כבר שולל אותה (המערב), פירושו להכיר בנגטיוויות היסודית שלה, ושתי שלילות אלה פירושן קביעת הפוזיטיוויות של המערב הנצחי מחד־גיסא, וקביעת האופי האשלייתי של היהודיות מאידך־גיסא... מרידת עבדים, המשועבדים לעד, המחפשים את השוויון עם האדון, אותן הזכויות שהוא נהנה מהן: (אוטו־)אמנציפציה. ביחסי היהודיות והמערב יש אמת־יסוד, אשר חייבים לשוב אליה ללא הרף: אין זו היהדוּת השוללת, או היכולה לשלול את המערב; המערב הוא השולל אותה והמבסס את קיומו על שלילתה בלבד, בהכריזו על עצמו כעל "ישראל החדשה", בנטלו לעצמו את שמה, את חייה, את מהותה, וזאת בשעה עצמה שהיא בחיים. דיוק חשוב ביותר. אין היהדוּת יכולה "לקחת" את מקומו של המערב[44], להוריד אותו מכּס מלכותו כדי לתפוס את שלטונו ולנהוג כלפיו כפי שהוא נהג כלפיה, שכן המערב הוא שחשב, יום אחד, לתפוס את מקומה שלה... המחשבה על תפיסת מקומו של ישראל — הרי זו מהות הרעיון המערבי כולו והעובדה המבדילה אותו מן העולם העתיק וממצרים היומיומית והפשוטה: מצרים שלבשה את מסכת ישראל... המערב מתמקם במקומו של ישראל (במה שהוא חושב שהוא מקומו של ישראל), במקום שבו כבר קיימת היהדוּת, ואת המקום הזה מרוקן

הוא מתוכנו על־מנת להתמקם בו. אם הוא שלילת היהדוּת, הרי שלילה זו גדולה משלילת המערב, וכיוון שכך, אין תחייתה של היהדוּת יכולה לצמוח מן השלילה היהודית של המערב... מקומה גדול ממקומו של המערב, ועל־כן אין היא צריכה להתמודד אתו, להתחרות בו כאילו היא כּלוּאה בגבולותיו הצרים: היא חורגת ממנו בכל כיוון, אם רק תמצא מחדש את חיוּתה. מלידתה יצמח הדו־שיח בלב הגוש החד־ממדי, ה"אוניוורסלי" כביכול, של התרבות המערבית.

ואולם באמצעות סופיזם קלסי לא יראו בדרישת האחרוּת, בשאיפתה של היהדוּת לשוני אמיתי, אלא שערורייה ושלילה, בה־בשעה שהמערב שולל אותה בכל יום, בלא שהדבר יעורר את זעמו של איש[45]. יטענו כנגדה כי היא נוהגת כפי שנוהג המערב כלפיה: למעשה יהיה המערב, בהיגד זה, במצב זהה למצבו של ישראל... תעשה היהדוּת אשר תעשה, תהיה מתה או חיה, לעולם לא יוכל המערב להעמיד בספק את יחסו אל ישראל. אין היהדוּת יכולה להיכנס אלא בפריצה ובמהומה גדולה אל תוך היגד השולל אותה והמשפיח אותה מלב הבריות א־פריורית — שפן רק כך יכול היגד זה לבטא את עליונותו של המערב, את מרותו ואת גבריותו; ואלה אינן מעוררות כל מהומה שכן הן ההיגד כולו! ובפרט שהיהדוּת, באורח יוצא־דופן, תשתחרר מן ה"שוני" השלילי והמנוכר שהמערב הכיר בו, ותחיה את חייה מתוך שוני חיובי וקבל־עם... כאשר נטלה על עצמה הנורמליזציה את השוני השלילי הזה, בה־בשעה שניסתה למצוא לו פשרה כלשהי, היא לא היוותה התנגדות למערב משום שנכנסה אל המשחק הקוטבי שלו ואף חיזקה אותו בכך שהיא הכירה בלגיטימיות של ריקנותה. היא מימשה בדרך זו את חזונו ההזייתי של המערב על היהודי. נתנה ביסוס תבוּנתי למותו של היהודי והפנימה אותו, בכך שנתנה גושפנקה לתקפות של המרות[46]. ואולם, האחרוּת היא שוני גדול יותר משוני פורמלי זה, הנדון, בניגוד לרצונו, למיתה...

אי־לזאת, היהדות, כמו הנשיוּת, הן מחוץ לחוק מעצם מהותן, שעירים־לעזאזל נצחיים, הנושאים את אשמת האשם, מַראות ותו לא: לציין את עגל הזהב בסיני, פירושו להישרף באש התופת הקודחת תחת רגליו. האחר הוא תמיד האשם... בשעה שהיא מקעקעת את ההיגד הזה, מערערת היהדוּת את מצפונו החסוד שלו וחושפת את השערורייה, יומיומית עד כדי כך שהיא לא נודעת. רק האַחֵר מסוגל לעשות זאת. ורק נפש מושחתת יכולה להאשים את הקורבן, הנמלט מידיו של התליין למען ישועתו ולמען תחייתו, בכך שהוא בעצמו תליין (של התליין!).

האחר אינו שואף אל המלכוּת, ותקוותה של היהדוּת היא האנטי־תזה הלוחמת של המלכוּת, של השלטון, של גלות האחר. האחר אינו ה"אחד" שמן העבר האחר. הוא הכּרה, אחריות, דוח־שיח עם האחד. אין האחד קיים אלא מתוך סירובו להכיר באחר, ואף־על־פי־כן האחר, אחר זה שהאחד מסרב להכיר בקיומו, הוליד אותו, שכן האחר הוא המאפשר את הדו־שיח המאפשר קיום. שתיקתו בהיסטוריה היתה קולו. שאלה

זו של מיקום האחד והאחר היא בעלת חשיבות רבה, שכן במשך ההיסטוריה כולה של הנורמליות האמינו היהודים, כי העִבְרָה[47] נעשתה בכיוון המערב, כי הם היו ה"אחד"[48], ואילו ה"אחר" היה המערב. ואולם היהודיוּת היא, למעשה, עֲבֵרָה על המערב, על מצרים, תקווה לעולם אחר, ליחס אחר שבין אדם לאדם. ועקיפתו אינה נעשית אחורנית, אל מצרים, כי אם קדימה, אל סיני. "שחרור" היהודיות בהתמערבותה הוא בבחינת רגרסיה אינסופית. השחרור, לדידו של האחר, אין פירושו להיות לאחד... יש לחפש דבר־מה גדול מן היהדות. מבחינתם של היהודים היום, האחרוּת היא, באורח ממשי, בכיוון היהודיוּת.

אין היהודיות יכולה לצאת אפוא את המערב כדי להיות ל"מערב חדש", כשם שהמערב ביקש להיות לישראל החדשה (אף כי מקורו לא היה בישראל). תחייתה תפרוץ מן הקריאה להיות מה שתהיה — מן העתיד, ולא מן העבר. התחייה עוברת את המערב, עוקפת אותו. אי־לכך, ניצבת היהודיות המשוחררת ביחס אל עצמה ולא נגד המערב. לידה זו של האחר, יהודיוּת זו הגדולה מן היהודיות, דיבּר זה, מהווים מאבק בתוך היהודיות עצמה. מתכוון אני לומר כי ביקורת זו של המערב אינה ביקורת בנלית, לאומנית, תרבותית או "אנטי־קולוניאליסטית", ביקורת על מה ש"זר" לישראל, על מה ש"שונה" ממנה, על מה ש"אחר" מן היהודיות. שכן, במקרה זה היינו רק חוזרים על היגדו של המערב. ביקורת זו היא גם ביקורת על ישראל, על היהודיוּת העכשווית, משום שהיהודיוּת היתה בתוך המערב במשך מאתיים שנה: היא קיבלה את (אי־) המקום שהמערב כפה עליה, היא חיקתה, ואף יצרה, את המערב (ראה התרומה היהודית לתרבות האירופית). וביקורת זו, שהמהות שלה כולה היא, בראש ובראשונה, ביקורת עצמית, הינה בבחינת עדות על האמת (הביקורתית) של אחרוּת זו וערבות כנגד הפיתוי להתחיל שוב את המערב. לצאת את המערב, אין פירושו "לשוב" אל עצמו, ליהדות שקדמה לעידן המודרני (היהודיוּת העתיקה, אשר קדמה למערב, או זו שקדמה לפתיחת הגטאות), או אף (משימה קשה ביותר) — אל היהודיוּת הנוכחית. תהיה זו הגנה מפוחדת של הייחודיות היהודית, מעין התקפלות רגרסיוּית. האחֵר אינו מצודה נצורה! האחד הוא זה שהגה יום בהיר אחד את החומה, שבאמצעותה השליך את האחר אל המדבּר והסתגר בתוך עצמו... כאשר תם הליל — והגלות אכן היתה הלילה שלנו, חוסר האור שלנו — כאשר מתקרבת ההיסטוריה אל שעתה האחרונה, השחר הוא העכשווי, המצאתו של אור חדש שאין דומה לו, ולא דמדומי השקיעה, השיבה אל העבר, אל זכרון קרן האור היחידה העולה בזכרוננו כשאין אנו יודעים אלא את הלילה[49]... וזהו המבנה של היום העברי, המתחיל עם השקיעה, נפתח אל הלילה, עובר את השחר, עולה אל נקודת הקודקוד, עד לשקיעה הבאה. אחרי עת דמדומינו, עת אבותינו (מאברהם עד בית שני) באה גלותנו, הלילה[50]. עת הלילה, העת של אי־מקום זה, היתה עת המערב שלקח את אורו מחסרונה־שלילתה של ישראל[51]. האחרוּת אינה אפוא שלילה ללא שיבה אל עצמך,

אל זהות שכבר היתה. יהודיוּת, יש בכוחה להיות דבר־מה שונה מתחייתו של חנוט, מפרה־היסטוריה, מפליאוֹ־מערב. האחרוּת מהווה הרפתקה ליהודיוּת עצמה וטומנת בחובה מהפכה עמוקה. אין הכוונה לשיבה אחורנית כאילו לא אירע דבר, תוך כדי התעלמות מגוויית המערב. התקדמות הלילה היא בעלת חשיבות מכרעת לבואו של השחר. ובמובן מסוים, השחר, שאינו שלילת הלילה אלא עקיפתו, הוא גאולתו ועתידו. היהודיוּת נכנסת אל השחר, היוצא מן הלילה: המתים קמים מקבריהם, האחרים, הנשים, המנוּדים מקיצים מ"שנתם האחרונה"!

אחרוּת זו היא ניסיון אוניוורסלי. תקווה אנושית אוניוורסלית עוברת כחוט־השני בשיכה זו. שכן המשבר בן־זמננו הוא כשלונן של מאתיים השנים האחרונות, כשלונה של הנורמליזציה, של עקרון הנורמליות. השחר הוא המשך העתים מבחינתו של הלילה הפושט והולך על המערב. עם היהדות, המערב הוא זה היוצא מתוך עצמו, האנושות היא זו היוצאת מן הספינקס המצרי העשוי אבן ועצום־הממדים, מולך השולל את האנושי והבולע את הבכורים... היום היהודים הם מולידיו של עידן חדש, יוצריה של היסטוריה חדשה. הם נושאים בגורלם את עתיד הבריאה. לידת האחר היא בואו של עולם חדש: האחרוּת החיובית, טרם ראתה אותה עינו של אדם. אחרוּת נבואית.

הערות

1. אשר הפכה כבר לדוקטרינה אחרי כשלונה הראשון של הנורמליזציה — פרשת דרייפוס.
2. לאמיתו של דבר, דווקא הציונות, בהפעילה את הנורמליות, העניקה להנצחת הגולה לגיטימיות ויסוד מוצק. ואומנם לא היה המפעל הציוני שונה **באופן יסודי** מן הנורמליזציה. הוא רק הגשים אותה ביתר יעילות, ועודד בכך את הגולה להנציחַ את עצמה... ציונות מעין זו מעניקה גושפנקה לגלות...
3. הקזת הדם הגדולה של השואה הפכה את המחשבה של נוכחות יהודית במערב ובאירופה הקטנה לבלתי־אפשרית ואבסורדית. אחרי "זה", אחרי אלפיים שנה של תרבות מערבית?... כאן ההסבר למבוכתה הרבה של התודעה היהודית בת־זמננו.
4. למעשה יודעים זאת, בשעה שאנו עדים לתגובתם או לשתיקתם של יהודי ארגנטינה נוכח המסע המנוהל נגדם... במקום להסיק את המסקנות המתבקשות, עסוקים הם בהסברים רציונליים, בצידוק עצמי, בפנייה אל החוק הארגנטיני... כתמיד, למרבה הצער: "אין אנו יכולים" — כך כתב ב־4 בפברואר 1934 בטאון ה־*Zentralverein*, הנציגות המרכזית של יהודי גרמניה: "אין אנו יכולים לנטוש את ערכי התרבות והטבע הגרמניים. אך אנו מכירים בדרישת האומה הגרמנית, המבקשת להחליט יחד עמנו ועם כלל הארגונים היהודיים של גרמניה בדבר הממדים והגבולות של שדה־פעולתנו, וכן בדבר המשמעות והצורות של שיתוף־הפעולה בינינו" (מצוטט על־ידי ריטה תלמאן ב־*Dix leçons sur le nazisme*, éd. A. Grosser (Fayard). עיין מאמרי ב־"*L'Arche*" (גיליון 261).

5. ההלם של פרשת דרייפוס הוא שדחף את הרצל לכתוב את מדינת היהודים: "עד עצם היום הזה האמנו רובנו כי היה עלינו להמתין בסבלנות לפתרון הבעיה היהודית במסגרת הכללית של קדמת האנושות. אך בשעה שעם (הצרפתים) מתקדם כל־כך מכל הבחינות ובעל־תרבות כה מפותחת מסוגל לעשות תפנית שכזו, מה עלינו לצפות מיתר העמים, שטרם הגיעו למקום שהצרפתים ניצבו בו לפני מאה שנה..."
6. "...ceux qui refusent l'altérité" (הערת המתרגם).
7. המדובר כאן במסגרת המדינתית הפורמלית "forme-État", הנבדלת מן הקיום הלאומי המלא שאינו מצטמצם, באספקלריה זו, למסגרת הפורמלית.
8. עיין במסה היוצאת לאור בקרוב בצרפת *La Biche de l'aurore*.
9. משום שלא היה זה אלא "חלום" ומשום שהגולה נותרה הגולה, בה בשעה שהיא יצאה מתוך עצמה בחלומה. מציאות של הזיה.
10. עיין במסה שלי: *Le Récit de la disparue*, Ed. Gallimard, 1977.
11. "altérité" (הערת המתרגם)
12. עיין בספרו של סארטר הרהורים בשאלה היהודית.
13. זהו המסר של ההוגים הציונים הראשונים. עיין במסה העתידה לצאת לאור: *Homo normalis, l'idée de normalité juive*
14. אני מתייחס כאן אל "הציונות הפוליטית", הציונות כאידיאולוגיה, ולא אל רעיון השיבה.
15. לפני כן הכירו בגוף היהודי, אך שללו אותו ודחו אותו (הגטו). החידוש הוא שהכרה שוללת זו עוברת מן השלילה אל החיוב.
16. ולחופש היחיד, מפאת הדחקת הפנים...
17. לדידם של היהודים המודרנים, "להיות נורמלים" פירושו של דבר להיות מערביים, ובכך סיגלו לעצמם את הרעיון "באורח לא־מודע", שהמערב הוא האוניוורסלי הטבעי, האנושי...
18. למעשה יש משבר שלישי והוא משבר הצורך שחש המערב, כביכול ברגע נתון, "לנרמל את היהודים". צורך זה נבע עם לידתו של עידן חדש, בעצם מאז האינקוויזיציה, אך למעשה, לאחר המהפכה הצרפתית: עידן המטריאליזם שירש את האידיאליזם. וכיום, קמילתו של צורך זה פירושה גם כן סופו של עידן.
19. כאילו להיות יהודי אין פירושו להיות אדם. זוהי בעייתיות שמוצאה בנצרות, אשר על־פיה חייבים היהודים לוותר על זהותם היהודית על־מנת "להיושע", דהיינו להיות ל"בני־אדם", לנוצרים, למערביים. מרכס ופרויד, שני מבקריו הגדולים של המערב (יחד עם ניטשה), נאלצו שניהם לוותר, בצעד אופייני, על יהדותם על־מנת להציג את ביקורתם. אגב כך גזרו על עצמם שלא להיות מסוגלים לבטא ביקורת רדיקלית. כל ביקורת של הרעיון המערבי מעוררת את "השאלה היהודית".
20. ראה ההיסטוריון הבריטי טוינבי.
21. ראה מאמרי "L'apostasie du messie" בגיליון המיוחד של כתב־העת *Esprit*: "Juifs et Chrétiens dans la modernité".
22. ראה Luce Irigaray ב־"Speculum de l'autre femme", החושף את החוט האנטי־פמיניסטי האַלים, העובר במחשבה המערבית כולה. דבר דומה נעשה לגבי היהודים על־ידי ל' פוליאקוב ור' מזרחי (מבחינת הפילוסופיה המודרנית), אם כי באספקלריה פחות "פוליטית"...
23. "phallocratie"; בעברית מדוברת: "שוביניזם גברי" (הערת המתרגם).

24. דבר המשתמע מן העובדה כי בכורי־מצרים כולם הומתו, הן אלה של פרעה והן אלה של משרתיו — אף כי הם עצמם כרעו תחת עולו. אף־על־פי־כן, העברים שיצאו את מצרים נשאו עמם את עתידם של כל עמלי־מצרים... ולמעשה הוציאו עמם עבדים רבים אחרים.
25. עֲשׂוֹ, מה עשית באחיך? אדום, מה עשית באחר? מעונה, צלוב, חרוך, משוסע, מושפל, מבותר... הזיית הרעיון המערבי סובבת סביב הגוף — גוף האשה, גוף היהודי, גוף הפרולטר — שבו ביקש לראות גווייה מתה; ואולם, משהתעקשו גופות אלה להישאר בשדה הראייה, חיסלו אותם בהרמוניה האסתטית של ההזיה.
26. "Conscience discursive" (הערת המתרגם).
27. ראה *Le Récit...* ו־*La Naissance des fils* (עומד לצאת לאור).
28. הפעם מקור ישיר, ולא עוד סותר ועוין את הנצרות.
29. קיימת אסכולה נוספת באוונגרד המערבי, המעלה לכאורה את קרנה של היהדות; למעשה, היא מעלימה אותה באופן מושלם יותר וקוברת אותה תחת זרי־הדפנה — זוהי האסכולה ההופכת את היהודי למיתוס של "כתיבה". אין בכך כל חדש, הרי זהו הרעיון הנצחי של פאולוס הקדוש על־אודות היהודים על־פי ה"אות", על־אודות יהדות המצטמצמת לאות ולסדר־האות (הסופר, הסופר־סתם...). ההבדל הוא שאז היתה משמעות האות (היהודית) נוצרית, בעוד שהיום שוב אין לה משמעות כלשהי. אפולוגיה של הפרהיסטוריה: של יהדות מאובנת וחנוטה, של אות־פיגולים החרותה על מצבת־קבר. האות לבדה נותרה, סימן המוות אחרי נסיגת ה"רוח", והיא מהותו של עולם חסר־תקווה.
30. הנצרות הגיעה אל הרוח על־ידי גירוש ה"אות" היהודית. בכל תקופת־דור של המערב צצה מחדש, ללא־רחם, "השאלה היהודית".
31. הפאשיזם חשב לשקם את המערב על־ידי שלילת "הגזע היהודי הנחות" והשמדתו...
32. הגולאג עורר לאחרונה הרבה פירושים ורטט, אך זוהי חֵמה מאוחרת ובסך־הכל נוחה למדי, נרקיסית, של המערב הדמוקרטי. הגולאג מדביק אות־קלון למשטר מסוים, הקומוניזם — והמערב נהנה מכך — בעוד שאושוויץ, השווה אלף גולאגים, העמיד בספק, כמובן, משטרים (הדמוקרטיה ופיתויה הטוטליטרי), אך גם ובראש ובראשונה את מהותה המטאפיסית של תרבות, את עומקו האינסופי של המערב. כיוון שכך, אושוויץ — מחיקתה של התודעה המערבית — מועלם ומודחק. בהוקעת הגולאג כאילו מנסה התודעה המערבית להחזיר לעצמה את בתוליה האבודים דרך השכחה וגירוש השעיר־לעזאזל. ואולם מן הגולאג לאושוויץ, הלא הוא אותו המערב עצמו! מכל מקום, איש מבין היהודים לא העז, אחרי אושוויץ, לקטרג על התרבות שהולידה זוועה שכזו, כפי שעשה זאת סולז'ניצין כלפי הקומוניזם. "רגשנות ספרותית" אשר שיחקה לידי התודעה המערבית במלאכת השכחה שלה — הרי כל מה שהצליחה להמציא התודעה היהודית!...
33. ואכן היתה זו במשך מאות השנים דעת הנצרות על ישראל, ולדעה זו נתנה התודעה היהודית ביסוס שכלתני בהפכה את עצמה, מבחינה מטאפיסית וסמלית (אם לא פוליטית), לקורבן סביל של אושוויץ.
34. ["Holocauste" — הערת המתרגם]. מונח מוזר ואידיאולוגי המציין קורבן לאלוהים!...
35. ההוגה האחרון של תורה זו הוא E. Gillabert במסה שלו *Moïse et le phénomène judéo-chrétien*, Ed. Métanoia, 1977.
36. "קו הרכס" של המערב, כלומר המערב, במידה שהוא מגלם ומדגים את האדנות. קו זה הוא שעשה את תולדות המערב. אך למערב יש גם "פרופיל נמוך", זה של הסבל המלווה כל אדנות: השעבוד, שהוא היהודיות — היהודיות־בכוח, הלא־יהודית, של המערב — בדרך־

כלל קורבן הניכור אשר אינו מסוגל, משום היותו במערב, לתפוש את הווייתו מחוץ למסגרת האדנות, מחוץ לדיאלקטיקה. הדואליות המהותית של המערב, הדו־משמעות שלו, היא ייחוד־השלילה של האחר המאפיינת אותו, ייחוד האדנות היוצרת שעבוד.

37. אפשר להבין מדוע מפחיתים הדיאספוריסטים בערכו של אושוויץ ומהרהרים בו בהקשר המערבי. תוכניתם היא התמערבותה המלאה של היהדות.

38. ראה ניתוח השנאה העצמית של היהודים בני זמננו על־ידי תיאודור לסינג בספרו *Der jüdische Selbsthass* (ברלין, 1930). הרי אחד מסיפוריו וכו דיווח על התהליך שהוביל את אנשי הרוח היהודים באירופה אל ההתאבדות:

"באותו האופן עצמו שהמצורע או האיש הנגוע בסרטן נושא את מחלתו הדוחה בסתר, מתחת לבגדיו — אך עם זאת חרותה היא בתודעתו ואינה מרפה ממנו ולו לרגע אחד — כך נושא אני את הבושה ואת הכתם, את הפגע המטאפיסי של היותי יהודי... נדמה לי כי עלי, עלי לבדי החובה לכפר על כל פשע שפושעים אנשים אלה כנגד הגרמניות... ולבי חפץ לזעוק לעבר הגרמנים: היו קשוחים!... אל־תרחמו! אף לא עלי! גרמנים, על חומותיכם להישאר מוגנות בפני חדירה כלשהי. אטמו את לבבכם ואת אוזניכם בפני כל המתחנן מבחוץ, כי תתירו לו להיכנס פנימה! אתם, המצודה הארית האחרונה, היו חזקים ונאמנים!... יחרב־נא באש קן־צרעות זה! אפילו ייעלמו מן העולם מאה צדיקים יחד עם המנוולים. במה הם חשובים?... במה אני חשוב?... היו־נא חסרי־רחמים, מתחנן אני בפניכם!..." (מצוטט ב־*Dispersion et unité*, מס' 12, עמ' 173).

אכן, הם היו חסרי רחמים...

39. ראה *Le Récit...* ו־*La Naissance des fils*.

40. משום שהיא נשענת על זוג (אברהם ושרה), על משפחה, על עם, ולא על "מין" ["genre" (הערת המתרגם)]. הנשים, למשל, לא היו יכולות לצאת את מצרים באורח "קולקטיווי". זאת ועוד; לא היו ביניהן אלא "נשים", לא גברים ולא ילדים... כמו ביציאת מצרים של העברים. ביהדות, הנשיות היא ניסיון, תנועה, יותר מאשר "טבע"... היא יכולה אפוא לאחד בתוכה, באופן מחזר, גברים... יהודיות "אחרת" זו, אחרת מן השורש, אין היא נוגעת למין, לגזע או לצו אלוה, כי אם להרפתקה, לניסיון, לסיפור...

41. "à un pouvoir identitaire" (הערת המתרגם).

42. ראה *Le Récit..., La Biche..., La Naissance des fils*.

43. אולם היהודיות היא "השלילה של המערב", דהיינו השלילה בתוך המערב, מה שהמערב שולל, השלילי שבמערב. המעבר מ"שלילה" (סבילה) זו ל"שלילה" (הפעילה) של המערב על־ידי היהודיות הוא בלתי־אפשרי, שכן שלילי זה מהווה חלק במשחק הקוטבי (חיובי־שלילי) שהוא המערב. אין המערב תופש את עצמו באורח פוזיטיווי אלא בשליליות (שלילת) היהדות; טבעי אפוא שהיהודיות בו תהיה התשליל. אך שלילתה מחזקת את פוזיטיוויות המערב, הניזון ממנה.

44. אף־על־פי־כן יכול שחרורה להופיע באור זה בעיני המערב. הואיל והמערב חי על שלילת היהודיות, על התאבנותה, מה יהיה אם אומנם יתגלה המאובן כיצור חי, אם במוזיאון המערבי יתעוררו המסכות והחנוטים של התרבויות המנוצחות?... המערב, בשל העובדה עצמה כי האתר קיים "לצדו", חש את עצמו מעורער בקיומו שלו. אך זו הבעיה שלו... לא בעייתו של האחר.

45. עיין *Le Récit...*, עמ' 92, 93, 94, שם נדונה שאלה זו ביתר הרחבה.

46. קו ישיר נמתח מן הנורמליזציה אל אושוויץ. אם היהודי כבר מת עוד בטרם חיסולו, שוב אין

במותו משמעות כלשהי. הוא הופך לבעיה מינהלית גרידא, למשחק ביורוקרטי... כתוצאה מכך אייכמן, איש מינהל פשוט, פקיד של הטבח, לא חש את עצמו אשם ואחראי...

47. "Transgression" (הערת המתרגם).

48. ראה התפישה הנוצרית בדבר ישועתם של היהודים על־ידי שלילתם העצמית...

49. לשוב אל הדמדומים, לעומת ליל מצרים, בעת השחר (סיני) — פירושו עגל הזהב.

50. במובן זה הנורמליזציה של היהודים והציונות הפוליטית, הנוטלות על עצמן את הלילה הזה, ממצות אותו עד תום כדי שהשחר יעלה.
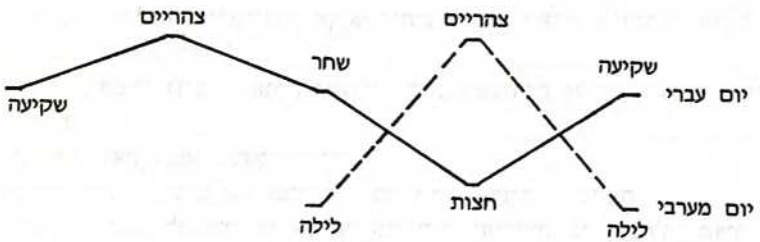
51. ואומנם, היום המערבי מתחיל בחצות, והוא מורכב מקטע־אור ובצידו שתי תקופות של חושך. ואולם, אם עורכים הקבלה בין היום המערבי והיום העברי, את תקופת הלילה העברי תואמת ההיסטוריה המערבית, ההיסטוריה של האור המערבי, ואת הקטע הלילי — הקטע היומי... יכולים אנו לערוך את הסכימה הזאת, שבה מתמצה ההיסטוריה כולה של ההרפתקה והחשיבה האנושית (ראה *Le Récit...*).